

Lisa Biktjørn Haugeland

SPRINGEDANS FRA FJOTLAND

Udelt musikk til tredelt dans – eller tredelt musikk til tredelt dans?

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. Innledning:

1.1) Forord	s.4
1.2) Takk	s. 5
1.3) Begrensning	s. 6
1.4) Problemstilling	s. 6
1.5) Metode	s. 7
1.6) Et kildekritisk blikk	s. 8
1.6) Begrepsavklaring	s. 9

2. Hva er en springar?

s. 10

2.1) Vest-norsk springartradisjon	s. 13
2.2) Øst-norsk springartradisjon	s. 13

3. DEL 1:

SPRINGEDANS FRA FJOTLAND

Historisk bakgrunn:

3.1) Benevnelse	s. 15
3.2) Dansen i bruk	s. 16
3.3) Dansen i dag	s. 17
3.4) Arkivopptak	s. 17

4. Dansen

s. 19

4.1) Takta i dansen	s. 19
4.2) Dansesteget	s. 20
4.3) Gripetak	s. 21

5. Å lære seg dansen

s. 22

5.1) Utfordringer	s. 24
-------------------------	-------

6. Dansebeskrivelse

6.1) Forklaring av benevnelser som blir brukt i dansebeskrivelsen	s. 25
6.2) Dansebeskrivelse	s. 26

7.) DEL 2.

TAKTA I SPRINGEDANS-SLÅTTENE

Begrepene «udelt takt» og «taktbrudd» og forskjellene på disse:

7.1) Udelt takt	s. 29
7.2) Taktbrudd	s. 32
7.3) Takta i musikken	s. 32

8.) Konklusjon

8.1) Del 1	s. 38
8.2) Del 2	s. 39
8.3) Mulig arbeid videre	s. 40

9.) Kildehenvisninger	s. 41
------------------------------------	--------------

INNLEDNING

Forord

Jeg har nå studert folkemusikk i tre år på Rauland og jeg har lært så utrolig masse flott! Det beste har vært å lære om musikken hjemmefra og ellers i Vest-Agder. Jeg har også fått øynene veldig opp for dans igjennom danseundervisning og kveldsdans på studentpuben som vi har en gang i uka på tunet nedenfor skolen. Vi har lært masse forskjellige danser fra rundt om i landet, både gammeldans og bygdedans. Men det vi ikke har lært er dans i fra Agder, og da spesielt Vest-Agder. Dette har ført til at jeg allerede i 2. klasse her på Rauland fant ut at jeg ville skrive om lokal dans fra Vest-Agder.

I Vest-Agder så har vi to typer springedanser. Det er Sørlandsspringar og springedans fra Fjotland. Sørlandsspringaren er en dans som har blitt til ved besøk av forskjellige dansere som har holdt kurs i Vest-Agder. Andreas Øiestad kom fra Nordfjord og holdt kurs i Mandal 1911-1912 i det som antakelig kan ha vært nordfjordspringar, og det er trolig denne dansen som har dannet grunnlaget for sørlandsspringaren.

Springedans fra Fjotland er den eneste dansen i Vest-Agder med eldre røtter som har latt seg skrive ned og blitt gjort filmopptak av. Nettopp derfor synes jeg at denne dansen virket interessant og også siden jeg har holdt fokus på slåttemusikken etter Trygve Eftestøl som selv kom fra Risnes i Fjotland.

Takk

Det er flere mennesker som har hjulpet meg masse og på ulike måter slik at denne oppgaven har latt seg skrive, og de skylder jeg en stor takk!

-Veilederne mine Ånon Egeland og Stian Roland for god veiledning, synspunkter, tips til lesestoff og hvor jeg kan finne både det ene og det andre jeg trenger.

-Ånon, spesielt for den kunnskapen du sitter på om slåttemusikken i Vest-Agder og har hjulpet meg masse med del 2 av oppgaven min.

-Stian, for god hjelp til tolkning og hvordan jeg kan skrive ned dans.

-Gode innspill fra gruppa gjennom bachelor-seminarene.

-Herman Gautefald for dansemusikk til når jeg skulle lære å danse – og heftige diskusjoner!

-Synne Elisabeth Stray, min med-patriot for Vest-Agder og for at du ville lære dansen sammen med meg!

- Brit Versland for en spennende samtale om Fjotlands-springedansen over en kopp kaffe på Kaffebørsen i Flekkefjord.

-Olaf Moen og Anne-Beate Guldahl som danse Fjotlands-springedans for meg slik at jeg fikk se den for første gang!

-Sjur Viken og co i Trondheim som sendte meg filmopptak og div. opptak med springedans-musikk.

- Folkemusikkarkivet i Agder for tips om- og tilsending av litteratur.

-mamma

Begrensning

Jeg fant ut at det å sette seg ordentlig inn i dansen/ lære seg den, bakgrunnshistorie og i tillegg holde kurs ble for mye til dette prosjektet, og jeg ville fått for liten tid til å gjøre det skikkelig. Derfor har jeg valgt å snevre meg inn til å droppe kursdelen og heller fokusere på selve dansen og litt historie rundt den, og på takta i musikken.

Jeg har delt prosjektet mitt inn i to hoveddeler:

1. Del 1. handler om selve dansen, og hvordan jeg har gått fram for å lære den. Jeg har også skrevet ned en beskrivelse av dansen som bygger på et kodesystem som Egil Bakka har laget. I tillegg har jeg tatt med litt historie rundt dansen.
2. Del 2. handler om takta i dansemusikken. Jeg har fattet interesse for en uenighet som kommer til uttrykk i boka «Dansetradisjonar frå Vest-Agder». Denne uenigheten går på om takta i springedans-slåttene er tre-delt eller udelte. Dette har jeg forsøkt å finne ut at ved å sette meg inn i en rekke begreper og deres betydning, og kriterier for når de kan brukes og ikke. Da har jeg spesielt fokusert på begrepene «udelt takt», «taktbrudd» siden det argumenteres for at springedans-slåttene er udelte.

Hovedgrunnen for at jeg har valgt å skrive om Springedans fra Fjotland, er fordi jeg er interessert i lokal musikk og dans der jeg selv kommer fra, og har et ønske om å utvide både musikk- og danserepertoaret mitt med stoff hjemmefra og omegn. Med dette prosjektet så jeg mulighet for å fordype meg mer grundig i lokalstoffet mitt. Jeg har også valgt å ta opp temaet; takta i musikken og dens usikre ståsted, fordi jeg synes det er viktig i et slikt tilfelle å finne ut av hva som er riktig, med tanke på hva dette har å si for springedans-tradisjonen i Vest-Agder. Personlig så oppfatter jeg at takta i springedans-slåttene er tre-delte og det har jeg undersøkt i denne oppgaven.

Problemstilling

SPRINGEDANS FRA FJOTLAND – Udelt musikk til tredelt dans – eller tredelt musikk til tredelt dans? - Og hvor *skal denne dansen plasseres kulturgeografisk ut i fra dette?*

Metode

Del 1

I den første delen av oppgaven, om dansen og å lære seg den, så har jeg brukt en del litteratur men også filmopptak og muntlige kilder. Det finnes tre filmopptak med Springedans fra Fjotland og jeg har sett to av disse. Disse opptakene fikk jeg fra Norsk senter for folkemusikk og folkedans i Trondheim. Ellers så har jeg sett Olaf Moen og Anne – Beate Guldahl danse springedansen. Jeg har også fått god informasjon over en kaffekopp med Brit Versland, som til i dag har vært aktiv på Fjotlands-springedansen. Stian Roland har også vært til god hjelp både med struktur på oppgaven og til hjelp av tolking av denne dansen. Den boka jeg definitivt har brukt mest, også i del 2 av oppgaven, er «Dansetradisjonar frå Vest-Agder». I boka så finnes nedtegninger og beskrivelser av dansen samt historier rundt den. «Fanitullen» av Bjørn Aksdal og Sven Nyhus og «Springar, gangar, rull og pols- *Hovudliner i eldre folkedanstradisjon*» av Egil Bakka er også bøker jeg har brukt en del.

Del 2

I den andre delen av oppgaven har jeg som sagt brukt «Dansetradisjonar frå Vest-Agder» mest, og det er i denne boka jeg fant grunnlag for å skrive om takta i slåttemusikken. For å sette meg inn i forskjellige begreper og deres betydning så har jeg blant annet nyttet meg av «Fanitullen», (Aksdal og Nyhus) «Norske Dansetradisjonar» av Egil Bakka og «Musikkteori for folkemusikk» av Tellef Kvifte.

Aller først i denne oppgaven så har jeg valgt å fortelle om hva en springedans er og om to forskjellige springedans-tradisjoner som har betydning for Springedansen i Fjotland. Siden kommer del 1 av oppgaven som handler om Fjotlands-springedansen, etterfulgt av del 2 til slutt om takta i slåttemusikken også en konklusjon til slutt.

Et kildekritisk blikk

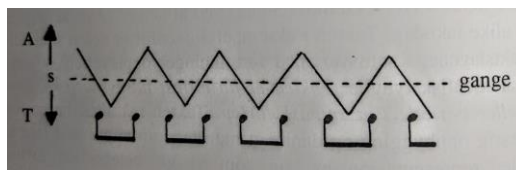
Jeg synes det er innafor å si litt om det å tolke arkivmateriale og at det er en del ting man bør ha i bakhodet når man gjør dette.

Når man skal tolke noe ut i fra et arkivopptak, slik som jeg har gjort med Fjotlandsspringedansen, så er det veldig lett å tenke at det vi ser/hører i opptaket, det er fasiten. I de tre filmopptakene som finnes med springedans fra Fjotland, (som jeg kommer nærmere inn på senere) så er det kun et lite antall mennesker som danser (Jette Marie Førlandsås er faktisk med og danser i to av disse opptakene) sammenliknet med hvor mange som må ha danset denne dansen rundt om i Vest-Agder, og da må man være veldig forsiktig med å si at det vi ser i disse opptakene er et troverdig bilde på den dansetradisjonen som har vært i fylket. Vi vet ikke hvilket forhold disse danserne i videoopptakene hadde til dansen. Kunne de den godt? Kanskje dansen er mer utbrodert enn det vi ser i noen av disse opptakene nettopp fordi danserne bare husket så og så mye av den. Kanskje høy alder hindret dem i å danse enkelte turer som ble for krevende. Poenget mitt er at man ikke bør ta alt for god fisk og si at sånn er det, med to streker under svaret.

Begrepsavklaring

Videre i oppgaven min så kommer jeg til å bruke en del begreper som jeg vil klargjøre her først.

- «**DTfråV-A**» er forkortelse for «Dansetradisjonar frå Vest-Agder» som jeg kommer til å referere en del til i løpet av oppgaven.
- **Svikt:** «*Ei bøyning+ei strekking kallar vi ein svikt (...)* » (Bakka 1988, s.35) altså en opp- og en nedbevegelse utgjør til sammen det vi kaller for en svikt. Når vi går så utgjør hvert steg vi tar, en svikt.

Hver «v» signaliserer her en svikt.

Bilde: (Aksdal, Nyhus 1993, s. 164)

- **Bytomfotsteg:** «*Bytomfotsteget som er en vanlig benevnelse er her definert som en 3-trinns stegfigur med «halvtrinn» (..)* (Aksdal, Nyhus 1993, s. 165).
- **Tyngdeoverføringssteg:** Er nettopp det som blir «halvtrinnet» i bytomfotsteget. Et steg som er overgangen mellom sviktene.
- **Symmetri/asymmetri:** «*(...) skille mellom fast og variabel taktslagslengde*» (Kvifte 2000, s.41) Altså at i ei symmetrisk takt så er alle taktslagene like lange mens i ei asymmetrisk takt så varierer lengden på slagene.
- **Metrikk/metrum:** «*Metrum er selve den grunnleggende organiseringen av musikken, f.eks. i perioder på tre slag av innbyrdes ulike lengder i enkelte springartyper. Det er på bakgrunn av metrum at vi forstår rytmene i musikken; hvordan tonene i melodien henger sammen i tid*». (Kvifte 2000, s. 38)

I tillegg så er det en del begreper som blir forklart med oppgaveteksten.

Hva er en springar?

«Sist på 1800-talet ville den vanlege velorienterte nordmannen, i alle fall om han høyrde til borgarskapet, dela den norske samværsdansen i tre store grupper: nasjonaldansene, runddansene og turdansene. Nasjonaldansene var dei gamle særnorske pardansene springar, gangar, pols og rull og solodansen halling. Runddansene var den europeiske pardansmoten som var ny først på 1800-talet med dansar som vals, polka, masurka og reinlender. Turdansane var den felleseuropeiske dansemoten, kontradans, frå 1700-talet, der gruppeformasjonane var hovudideer. – Denne inndelinga har halde seg oppe gjennom heile 1900-talet. Ho har særleg vore brukt og utvikla av folkedansrørsla, og er framleis aktuell, jamvel om ho har vorte noko modifisert: Namnet nasjonaldans vart bytt ut med bygdedans. Namnet runddans vart i tida 1950-1980 bytt ut med ordet gammaldans etter svensk mønster, men har no kome i bruk att. Folkedansrørsla gav dessutan turdansnamnet ei vidare tyding enn til berre å gjelda kontradansslekta. (Aksdal, Nyhus 1993, s. 103).

I teksta ovenfor så får vi en kort oversikt over forskjellig dans som finnes i Norge. Ut av disse forskjellige gruppene danser så trekker vi fram «nasjonaldansene», eller som det heter i dag; bygdedansene.

«Den typiske kjernen i bygdedansslekta er pardansar som er bygde opp av tre delar: vendingsdel, lausdans og samdansdel. Særleg vendingsdelsmotiva og lausdansen er sentrale kjenneteikn. Dei følgjer oftast etter kvarandre i denne rekkjefølgja. Når dei tre delane er dansa igjennom er dansen dansa ein gong. Vi kallar det ein omgang av dansen. Dansen held gjerne fram så lenge spelemannen spelar, og dei tre delane blir dansa om att og om att i same rekkjefølgje, men kan varierast i motivval frå omgang til omgang». (Aksdal, Nyhus 1993, s. 104 og 106)

Vendingsdel: inneholder hovedsakelig motiver der fører og følger holder sammen enten med ei eller begge hender. Hver vendingsdel kan ha mange motiv, og typiske motiver er der hvor danserne svinger under armene til hverandre eller danser rundt side om side.

Lausdelen: danserne danser hver for seg og flytter seg ofte langs ringen i riktig danseretning, som da ofte er motsols.

Samdandsdel: inneholder kun ett eller få motiv der danserne holder om hverandre og danser rundt sammen. I motsetning til vendingsdelen så vender de hver sin veg eller mot hverandre.

Igjen så deler vi bygdedansene inn i to nye grupper: springar/pols og gangar/halling/rull. Denne inndelingen blir gjort på grunnlag av taktforskjeller der hvor springar og pols er tredelt, 3/4 og gangar, halling og rull er 2/4-delt eller 6/8-underdelt.

Det er gruppen springar/pols som jeg skal snakke om her, og da springaren.

«Springar/pols-typen er den klart dominerande typen av norsk bygdedans. Det har funnest variantar av denne typen i så godt som alle norske bygder.

(Aksdal, Nyhus 1993, s. 111)

I springar så er som sagt metrikken hovedsakelig $\frac{3}{4}$. For dansen så vil det si at den har et stegmønster som går over $\frac{3}{4}$ takt. Da har man gjerne et sviktmønster bestående av to svikter og et overgangs-steg/tyngdeoverføringssteg. I en telespringar så har vi et sviktmønster som ser slik ut: SST. S-en står for svikt, mens T-en er et overgangs-steg, eller tyngdeoverførings-steg. Men det finnes også springartyper med kun svikter og ingen tyngdeoverføringssteg som allikevel er tre-delte, for eksempel Drangedalsspringar. Her har vi et tredelt, men asymmetrisk sviktmønster bestående av bare svikter. Nettopp det at dansen er asymmetrisk, gjør at vi kan se et mønster uansett om det bare er svikter fordi sviktene har ulik lengde.

I springar på Vestlandet så forekommer ofte stegene uten tyngdeoverføring og er kun bestående av svikter. Da vil det se slik ut: SSS. I tillegg så er alle sviktene like lange, noe som gjør at det ikke blir et fast mønster i dansen. Dette kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

For dansemusikken så vil det si at hvert taktslag går opp i tre firedelsnoter. Her er en springar fra Vest-Agder etter Ola Førland brukt som eksempel:

Springar

etter Ola Førland

(Notebilde skrevet ned i musescore etter note fra «DTfråV-A»).

Her ser vi at hver takt inneholder noteverdier som til sammen utgjør tre firedels noter innenfor en taktstrek.

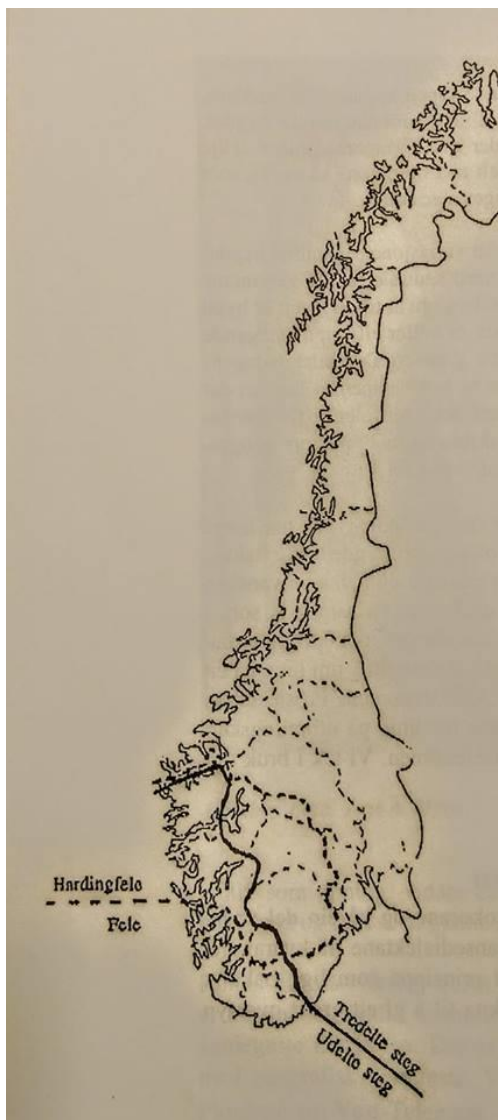
« (...) de rytmiske særdragene bygger for en stor del på kroppslige erfaringer som ikke uten videre kan oversettes til ord. Uansett hva slags begrepsapparat vi har på rytmikken, vil det få direkte kroppslig erfaring med dansen være den beste måten å tilegne seg takten i dansemusikken på». (Kvifte 2000, s. 40)

En kan altså ikke finne ut om takta er symmetrisk eller asymmetrisk bare ut i fra nota, men det er noe som skjer i samsvar med dans og musikk.

Kort oppsummert:

en springar er en dansetype som hovedsakelig bygger på 3-inndeling og som finnes i flere varianter rundt om i Norge. Dette er kun en grov beskrivelse av springaren, med tanke på at det finnes masse forskjellige springarvarianter rundt om i landet. Disse forskjellene går for eksempel på sviktmønstre og symmetri.

Vest-norsk og Øst-norsk springartradisjon

Vest-Agder ligger mellom to distrikt med forskjellige springartradisjoner. På vest-siden finner vi en typisk vest-norsk springartradisjon, og på østsiden, en typisk østnorsk tradisjon. Jeg skal gå kort inn på noen hovedforskjeller mellom disse to tradisjonene.

Kartet her viser skille mellom tredelte og udelte steg i springaren og også skille mellom flatfelo og hardingfelo område.

(Bilde: Aksdal, Nyhus 1993: 112)

Vest-Agder fylke er også her grovt markert med rød ring rundt.

Vest-norsk springartradisjon

Typiske hovedtrekk for springaren på vest-landet er en symmetrisk takt, altså at taktslagene er like lange, og at musikeren som oftest trår med en jevn tyngde på alle taktslagene. Dvs. at der hvor man i f.eks. en vals,

(som også er $\frac{3}{4}$) normalt vil trå på 1 og 3 i takta så trår man i en vestlandsspringar på alle taktslagene i takta. Dette gjør at man lett oppfatter takta som 1,1, 1... mens i valsen så oppfatter man tydelig 1,2,3-1,2,3 osv.

Når det gjelder dansen så inneholder den kun svikter, altså ingen overgangs-steg. Det gjør at vi ikke kan kalle dette for et bytomfotsteg og heller ikke et tretakts-motiv.

Dansestegene kan like gjerne gå over 1,2 eller fire taktslag så vel som over 3.

Jeg kommer nærmere inn på dette videre i oppgaven under «udelt takt».

Øst-norsk springartradisjon

I motsetning til den vestlandske springaren så har den øst-norske springaren tydelig tre-inndeling, både når det gjelder takta i musikken og stegmønsteret i dansen.

«Dei fleste lokale formene av springar/pols-typen har musikk som grupperer seg i takter med tre taktslag i kvar, og dansen har stegmotiv som går over tre taktslag. Det er klare og oftast strenge normer for korleis dansesteget skal tilpassast dei tre taktslaga i musikken. Dette kallar vi tredelt takt». (Aksdal, Nyhus 1993, s. 113)

Både musikken og dansen forekommer, ikke nødvendigvis, men ofte med en variant av asymmetri i rytmen avhengig av tradisjonsområde. I Telespringar så har vi f.eks. et tretrinns-steg med L-M-K som står for lang-middels-kort, det er altså et langt steg, et middels, og så en kort treer til slutt. Her er det altså snakk om lengden på de tre slagene i takta, og ikke lengden på hvor vi plasserer føttene i forhold til hverandre når vi danser, selv om det også er aktuelt å snakke om. Takta i springar-slåttene trampes med samme asymmetri.

DEL 1: SPRINGEDANS FRA FJOTLAND

HISTORISK BAKGRUNN

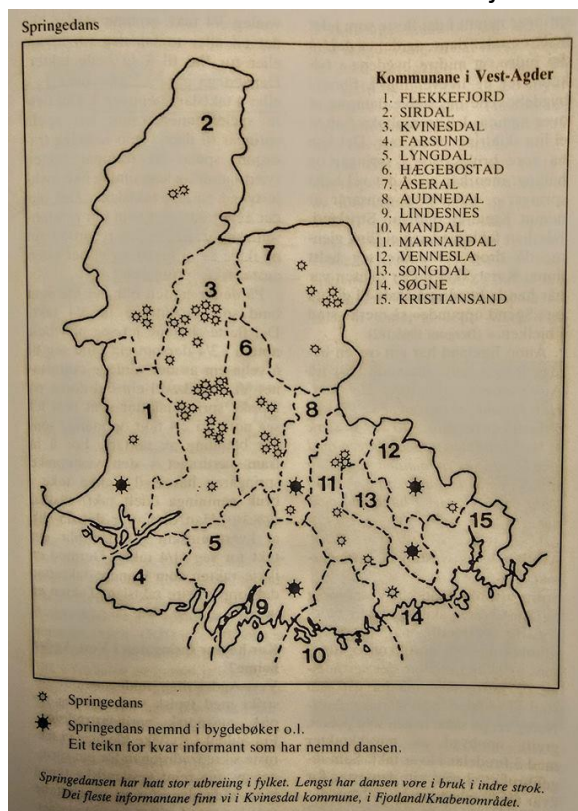
Springedansen fra Fjotland er noe av det eldste dansematerialet som finnes i Vest-Agder som har latt seg skrive ned og dessuten er tatt opp på film.

Benevnelse

«Bygdedansslåttene i tredelt takt opptrer under flere ulike navn fra distrikt til distrikt. I Nord-Norge, på Nordmøre, i det meste av Trøndelag og i Østerdalen brukes navnet *pols* (*polsdans*, *polsk*), i Engerdal og Trysil heter det gjerne *rundom*, i Gudbrandsdalen og området rundt Dovre sier de *springleik*, og i resten av landet er *springar*/*springdans* den vanligste benevnelsen». (Aksdal, Nyhus 1993, s. 133).

I Vest-Agder så er den vanligste lokale benevnelsen «springedans». I «DTfråV-A» skriver Ånon Egeland: *Trygve Eftestøl bruker nemningane «springar» og «springedans» om kvarandre. Ein bør ikkje sjå bort frå at begge formene kan ha rot i eldre, lokal nemningsbruk som skil mellom nemnin på slåttetypen/musikken – «springar» - og dansen – «springedans».* (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 21).

Grunnen til at dansen kalles for Fjotlands-springedans, er nettopp fordi det var i

Fjotland at dansen holdt seg lengst, men den har også blitt danset andre steder. Brit Versland forteller at dansen muligens har blitt danset i hele Vest-Agder.

Kartet her viser alle kommunene i Vest-Agder, og de hvite og svarte prikkene forteller om utbreiinga av springedansen. Den hvite står for at springedansen har vært brukt i kommunen, og den svarte for om den har blitt nevnt i bygdebøker eller hos informanter.

(Bilde: Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 25)

Dansen i bruk

En brukte mye å danse utendørs og i private lag. Som preget av de religiøse vekkingene så var ikke det å danse og spille særlig populært blant de eldre/voksne og ble sett på som syndig, men ungdommene var allikevel ivrige på å danse:

«Det var ikkje så mange stader at ungdommen fekk lov til å ha dans og moro inne i stovene. På nokre gardar fekk dei dansa på låven. Låven til Martin Eftestøl (far til Trygve Eftestøl ((KV-4)) på Risnes var ein slik samlingsstad. Her samlast ungdommen når det høgde slik. Det kunne vera laurdag eller sundag, og helst om det hadde vore fest eller møte i bygda slik at dei likevel var samla». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 93)

«Sommarstid samla ungdomane seg til dans, spel og moro. Mindre vinterstid, men sume stader fekk dei vere i stova og dansa. Dei kalla det å skjemte. Andre stader hadde dei ein romsleg låve til moroa (...) » (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 93-94).

I tillegg til at ungdommene fikk danse på låvene rundt om så brukte de også å danse mye ute:

«Når ungdomen skulle finna seg danseplass ute, galdt det å finna ein stad der det var flatt og slett, tørt og fast slik at det var godt å dansa. Det skulle vera ein stad der det var naturleg å møtast, ikkje for tett opp til bustadhus slik at dansen uroa folk. Så blei det gjerne på sletter eller moar eller i opne lundar. Etter kvart som det blei meir vegar og bruer, vart dei viktige som danseplasser». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 97-100).

Dette gjaldt vel dans generelt, men Fjotlands-springedansen har også blitt brukt å danse mye i bryllup. Flere informanter i «DTfråV-A» forteller om at de har sett dansen i en bryllupssammenheng:

«Halvor M. Josdal frå Sirdal (SI-2) såg springedans i eit bryllup i Knaben i 1905. Han var spelemann og lærde springedansslåttar heime i Sirdal, men det han kunne av dansen, hadde han helst frå Knaben». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 23)

Det er vel helst i Knaben/Fjotland-området at det finnes flest historier om springedansen, mens kommer vi litt lenger ut til andre bygder så er det ikke så mye opplysninger å finne.

Dansen i dag

Brit Versland, som til i dag har vært aktiv på å danse og å kurse i Fjotlands-springedansen, forteller at den ble danset tradisjonelt fram til rundt 1920. I senere tid så har den for det meste blitt brukt i sammenheng med kurs.

Arkivopptak

Det er Jette Marie Førlandsås som er hovedkilde for denne dansen, og det er henne vi ser danse i filmopptak fra 1970. Dette er et av tre filmopptak av springedansen som alle ble gjort på 70-tallet, i tillegg til intervjuer av andre dansere fra Fjotland.

Bilde: Jette Marie Førlandsås (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 27)

Anders Knaben var spelemann og danser i tillegg. Det er han som spiller til filmopptaket fra 1970. Filmen består av flere små kutt og han er selv med å danse på noen av dem.

Bilde: Anders Knaben (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 27)

Det andre opptaket fra Knaben er fra 1979, og da er det også Jette Marie som danser.

Her danser hun sammen med Karen Sofie Kvinn.

Bilde: Karen Sofie Kvinn (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s.28).

Det tredje opptaket ble gjort i 1970 med Halvor Ljosland og Gunvor Brække i Sirdal. Det er Halvor som selv traller mens de danser. Det er denne slåtten her. (Se bildet)

Dette er også en variant av den slåtten som Anders Knaben bruker i filmopptaket fra 1970 med Jette Marie Førlandsås.

Bilde: (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 235)

Det er ut i fra dette materialet at prosjektgruppa for boka «Dansetradisjonar frå Vest-Agder» bestående av Egil Bakka, Brit Seland (nå Versland), og Dag Vårdal i nyere tid skrevet ned og satt sammen Fjotlands-springedansen slik vi kjenner den i dag.

Dansen

Brit Versland beskriver dansen som livlig, med få motiv og den har en tradisjonell oppbygging. Det vil si at den består av en vendingsdel, en lausdel og en samdansdel.

Det er flere historier fra forskjellige informanter som tyder på at dansen kan ha hatt et rikere innhold enn det vi sitter med i dag. Hentet fra boka «DTfråV-A»:

«I bryllaupet til Anna Knaben og Isak Risnes i 1921 dansa Torgrim Knaben, far til brura springedans. Han slo seg under skosolane og då skvatt den eine treskoen av sted, også kansta han den andre og (...)». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s.22)

«Av flinke dansarar er nemnt Knud Bergtorson Strisland. Når han fekk med seg ei flink gjente, då drog dei andre seg helst unna. Karstykket under dansen var når han la handa på aksla til gjenta og «spende oppunde» så merke stod i bjelken».

(Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 26)

Det at vi ikke har dokumentert noe av dette i de filmopptakene vi har, kan ha flere mulige årsaker: I og med at det i utgangspunktet var svært få som fortsatt danset denne dansen da opptakene ble gjort, kan bety at deler av dansen har gått i glemmeboken på grunn av mangel på oppfølging. Under de religiøse vekkingene så ble dans og felespill sett på som synd, og nettopp dette har nok bidratt til at deler av dansen har blitt glemt. En annen grunn kan være at danserne på opptakene ikke får til disse kastene/turene på grunn av alder. Nyere dansetyper har nok også trengt ut gamle tradisjoner som bygdedansen.

Takta i dansen

Når jeg snakker om takta i dansen så sikter jeg til dansestegene:

«I folkeleg norsk dans er det først og fremst gjennom dansestega at takten i dansen kjem til uttrykk». (Bakka 1988, s. 35)

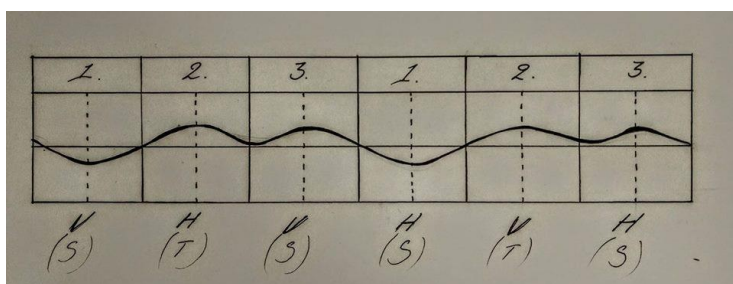
I Fjotlands-springedansen så har vi et sviktmønster med to svikter og et tyngdeoverførings-steg. Det ser slik ut: STS, (Svikt-Tyngdeoverføring-Svikt). Dansen har da altså et 3-delt stegmønster, siden vi kan telle STS (123), STS (123) osv. Og ut i fra at det er gjennom dansestegene at takta i dansen kommer til uttrykk så kan vi si at takta i dansen er 3-delt.

Dansesteget

«Steget har to sviktar, og såleis trinntype STS. Vi trør fram med V foten, trør vidare litt forbi med eit T-trinn på H foten, og så eit kort trinn fram, gjerne ein tanke forbi med V foten. Det første trinnet er tydeleg det lengste, og vi trør det med ein vanleg svikt ned på heile foten. Andre trinnet startar vi med hælen så vidt fri frå golvet og løfter oss opp. Tredje trinnet har ein tydeleg, men knapp svikt. Steget går snøgt og lett glidande langs golvet». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 149-150). (V=venstrefoten og H=Høyrefoten).

Ut i fra beskrivelsen over så kan det være lurt å poengtere at det er lengden på selve stegene, og ikke takt-slagene det er snakk om her. Selve taktslagene i dansen er symmetriske.

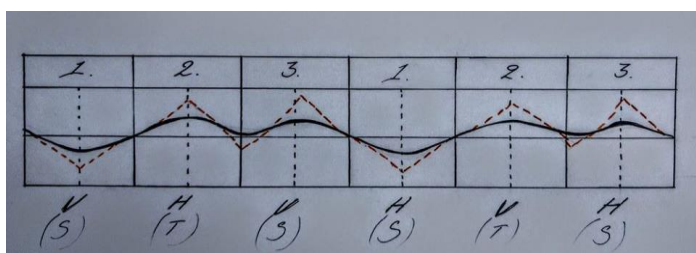
Stegmønsteret er tre-delt og danses med en fot på hvert taktslag, først med den «dypeste» svikten- så et tyngdeoverføringssteg – også en mindre svikt, før mønsteret starter om igjen. Da har vi havnet med den motsatte foten på 1. taktslag.

(Illustrasjon: Lisa Haugeland)

Bildet viser sviktmønsteret i springedansen som går over to takter. V står for venstre fot og H for høyre fot. S for svikt og T for tyngdeoverføring. Den stiplede linjen i midten av hver rute viser taktslaget.

Her kan vi se at mønsteret er veldig likt som det sviktmønster vi har i vals. Trygve Eftestøl, som var en spelemann fra Fjotland, brukte faktisk samme trampinga til både vals og springar! Også flere jeg har vist denne dansen til synes de ser at det blir brukt valsesteg. Men det er en liten forskjell her som får betydning for uttrykket i dansen.

(Illustrasjon: Lisa Haugeland)

De stiplede linjene viser hvordan sviktmønsteret i valsen er, i forhold til Fjotlands-springedansen.

Der hvor springedansen er mer flytende/glidende i svikten, så er valsen mer markant og har tydeligere svikter. Forskjellen ligger også i hvordan man utfører sviktene. Til forskjell fra vals så er det mer bruk av knesvikt i springedansen, (sagt med hensyn til at jeg kun har sett to av tre originalopptak med dansen og det er sjangse for at det tredje opptaket forandrer på denne teorien). Det gjør at man ikke får den samme «spretten» eller gynginga, om man skulle lagt svikt på ankelen. Utenom dette så kan vi si at selve sviktmønsteret egentlig er det samme i begge dansene og da er det kanskje lett, om man har danset mye vals og skal til med Fjotlands-springedans, å gli inn i et mer valse lignende steg.

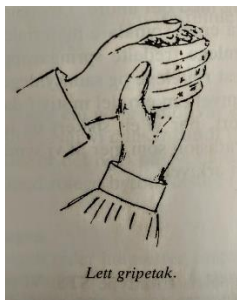
Det at steget i springedansen ligner på valsesteg gjør også at det kan være lett å oppfatte 1. steget som lengre enn de andre, nå med tanke på takta, på grunn av at den dypeste svikten skjer på 1. steget og i tillegg markeres sterkere enn de to andre, slik som i valsen som da har et lengre 1. steg. Men springedansen har lik lengde på alle stegene og en tydelig markering trenger ikke å bety «lengre taktslag».

Nettopp hvordan vi svikter i dansen gjør forskjell på kroppsspråket eller bevegelsen man får i hele kroppen når man danser. Og med tanke på denne bevegelsen som oppstår så kan vi snarere heller finne likhetstrekk i springedansen og menuetten, som danses mer «nær til gulvet» enn valsen. Og også hvordan danserne forholder seg til hverandre når de danser.

Gripetak

Det som er spesielt for springedans fra Fjotland ut i fra de to arkiv-opptakene jeg har sett på, er gripetaket. Altså hvordan danserne holder hverandre i hendene. I andre springedanser som jeg har vært borti, så er det vanlig at fører holder følger si hand oppi sin egen, mens i springedans fra Fjotland så er det motsatt. Det skal allikevel være fører som «holder» følgeren si hand, men nå oppi følgerens si hand. Dansen begynner med H. V.-altså førers høyre og følgers venstre hand. Dette kalles for et «lett gripetak». Men i og med at det kun finnes tre opptak med dansen, der samme person (Jette Marie Førlandsås) er med å danser på to av disse opptakene, i tillegg til at jeg personlig bare

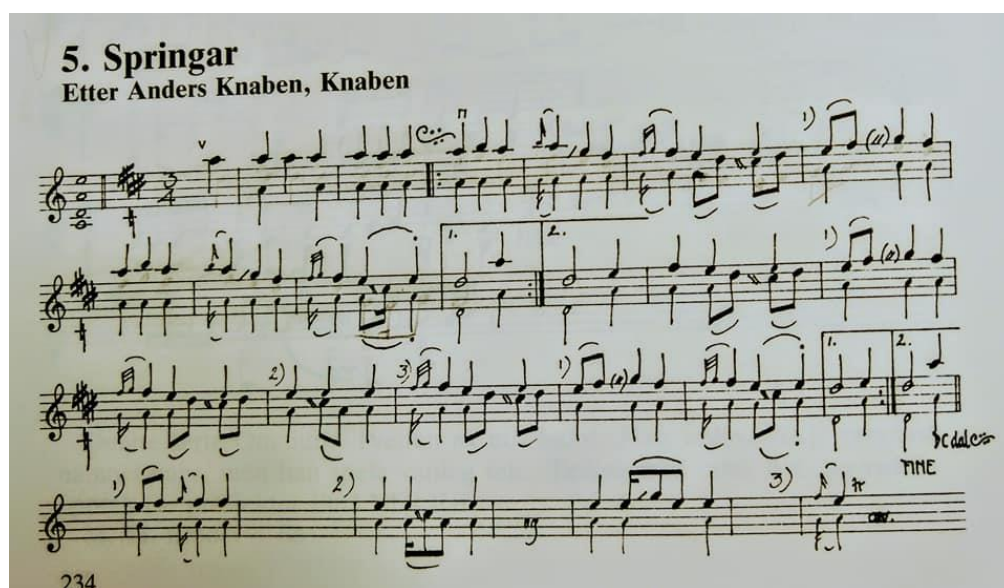
har sett to av disse, så vil jeg ikke utelukke muligheten for at gripetaket kan være anderledes enn det som jeg har beskrevet her.

Bilde: (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 150)

Å lære seg dansen

Første gangen jeg fikk se Fjotlands-springedans, var jeg på storkurs i Grimstad for å lære meg Setesdalsgangar og Jerstad-springar, og da fikk jeg vite at instruktøren, Olaf Moen også danset Fjotlands-springedans! Han og Anne-Beate Guldahl danset dansen for meg så jeg fikk se. Senere så fikk jeg også tilsendt et video-opptak fra arkivet i Trondheim med springedansen. Filmopptaket er med Jette Marie Førlandsås og Anders Knaben som danser, i 1970 på Knaben. Dette er som sagt et at tre opptak som finnes med springedansen, og dette opptaket kom uten lyd, siden det på den tiden ble filmet og tatt opp lyd hver for seg. Lyd til filmen finnes, men det har jeg ikke fått tak i, og har da kun gått ut i fra opptaket uten lyd. Slåtten som blir brukt i dette opptaket kjenner jeg for øvrig til, og det er en springedans etter Anders Knaben:

Bilde: (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 234)

Det er dette materialet jeg har hatt å gå ut i fra for å lære meg dansen. I tillegg så har jeg brukt dansebeskrivelsen som finnes i «DTfråV-A» (se s. 149-154). Her finnes bildenedtegninger av alle turene i dansen, som jeg har sammenliknet med det ene originalopptaket og det jeg har sett av Olaf M. og Anne Beate når de danset for meg. Det er også dette som er grunnlaget for dansebeskrivelsen som jeg kommer tilbake til senere i denne oppgaven.

Mye senere så fikk jeg også tilsendt to kutt fra opptaket med Halvor Ljosland og Gunvor Brække fra Sirdal, 1970. (Opptaket er delt inn i mindre kutt). Det er Halvor selv som traller når de danser. Dette materialet har jeg ikke tatt i betraktning når jeg skulle lære meg dansen, men jeg ser heller ikke noe i disse videosnuttene som tyder på at jeg burde forandre på den tolkninga jeg allerede har gjort meg. Det eneste som skiller seg litt ut her i fra de andre kildene mine, er gripetaket. Det er for så vidt likt som i de andre beskrivelsene og videoen med Jette Marie, men i tillegg til det lette gripetaket (se bilde), så holder han sin arm under følgerens, for så å legge handa si oppi følgerens hand, som vist på bildet nedenfor:

(Illustrasjon: Lisa Haugeland)

Ellers så ser dances-teget ganske likt ut som det til Jette Marie og Anders Knaben.

Jeg har enda til gode å få sett det siste opptaket fra Knaben, med Jette Marie og Karen Sofie, så den tolkninga jeg har gjort meg ut av det materialet jeg har fått tak i, tør jeg ikke sette to streker under før jeg har sett dette siste opptaket.

Så, utgangspunktet for min tolkning av springedans fra Fjotland, er den dansen jeg fikk se av Olaf Moen og Anne Beate Guldahl, to arkivopptak- et med- og et uten lyd, bildenedtegninger i «DTfråV-A», samt beskrivelse av hvordan og når disse turene utføres.

Jeg begynte det hele med å sette meg ned å se på det filmmaterialet jeg hadde fått tak i, og skrev ned alt jeg så.

Etter å ha gjort denne analysen og sett opptak gang etter gang, til jeg følte at jeg hadde turene noenlunde på plass i hodet, så var det på tide å prøve ut å danse selv. Jeg fikk med meg Synne Elisabeth Stray, ei venninne på skolen, til å lære seg dansen med meg. Vi gikk igjennom og prøvde ut tur for tur til vi hadde klart å sette det hele sammen til en dans. Vi fikk senere også med oss Herman Gautefald på fele til å spille for oss så vi fikk prøvd å danse til live musikk.

Utfordringer:

Det mest utfordrende syntes vi begge, var gripetaket, da det skiller seg ut i fra de fleste andre dansene vi hadde vært borti før, og det var rett og slett uvant å holde slik. Men med litt trening så gikk det seg til. Som nevnt tidligere, så vil jeg ikke si noe sikkert om gripetaket før jeg har sett alt av det som finnes av kildematerialer.

Noe annet som har vært utfordrende er at jeg aldri har tolket og skrevet ned noen dans før dette, så jeg har vært litt usikker på hvordan jeg skulle gripe det hele fatt, og hvordan jeg skulle gjøre en danseanalyse. Min erfaring har vært at det å skrive ned og prøve å forklar det man ser, gjør at man oppdager masse detaljer som man ikke ville ha sett om man bare skulle sett en videosnutt eller live dans uten å skrive det ned. Jeg vil si det er på samme måte som å transkribere musikk. En hører rett og slett nøyere etter om man skal skrive ned noe.

Stegene i dansen, som jeg har snakket om tidligere, har også gitt litt utfordringer i og med at det ligger så nært opp til valsesteget. Utfordringen har vært å skille disse to stegene og å danse det slik at man ser at det er forskjell her.

Ut i fra den tolkninga jeg har gjort meg så har jeg laget en dansebeskrivelse med hjelp av et kodesystem som Egil Bakka bruker for å skrive ned dans, men før denne så har jeg gjort noen forklaringer på benevninger som blir brukt i beskrivelsen.

Forklaring av benevnelser som blir brukt i dansebeskrivelsen:

I dansebeskrivelsen på neste side så har jeg benyttet meg av et oppskriftssystem/kodesystem som jeg vil gi ei lita forklaring på. Jeg har hentet denne måten å skrive ned dans på fra boka til Egil Bakka: «Springar, gangar, rull og pols-*Hovudliner i eldre norsk folkedansttradisjon*». (S.17-24)

g. = gutt/fører

j. = jente/følger

h. = høyre hand

v. = venstre hand

h/v = den første bokstaven er alltid ment til den som fører, mens den andre er til den som følger. Så her blir det altså førerens høyre og følgerens venstre.

v. arm/ v. arm = danserne holder sammen arm i arm, ikke hand i hand.

v/v + h/h eller **v/h + v/h** osv. = danserne holder sammen med begge hender.

St. = samdanstak

meds. = Danserne/danseren danser medsols.

mots. = Danserne/danseren danser motsols.

Lausdans = Det blir ikke brukt noen spesiell kode for å beskrive lausdansen.

Pannekakevending = et motiv hvor danserne holder sammen med begge hender i kryss og bytter på å snurre under hverandres armer som da løftes over hodet til den som snurrer.

Overgangstak = en tur som blir gjort for å komme ut av det motivet man allerede er i, for å komme til neste.

Her er et eksempel på hvordan skrive ned dette her:

«Danserne holder sammen førerens høyre hånd i følgerens venstre og de danser side om side mot sola. Fører danser bakover og følger danser forover. De danser i ring på stedet».

Kode: **h/v begge mots.** Her ser vi at fører holder si høyre i følgerens venstre hand. Siden begge danser mot sola så er den ene nødt til å danse bakover der den andre danser forover.

Og siden det er h/v mot sola så sier det seg selv at det er føreren som danser bakover. Og siden begge danser mot sola så er de nødt til å danse i ring, hvis begge skulle ha danset framover og motsols så måtte vi ha skrevet det slik: **h/v begge fram mots.**

I Ulvik-springar fra Hardanger så kan denne koden brukes på et av motivene i dansen: Fører holder h. hand i følgerens v. hand og begge danser mot sola. Men følger støtter i tillegg følgerens venstre arm med sin venstre arm, og det gjør at fører er nødt til å snu seg inn mot følger slik at de begge danser forover.

Dansebeskrivelse

Fjotlands-springedansen er bygget opp på en tradisjonell bygdedansmåte. Det vil si at den inneholder tre hoveddeler: en vendingsdel, en lausdel og en samdansdel. Disse tre delene danses i nevnt rekkefølge, men rekkefølgen på turene innenfor disse delene kan varieres. Alt i alt så består dansen av 9 forskjellige figurer/turer.

I dansebeskrivelsen under så har jeg først skrevet kode til turene, også forklaring med ord etterpå.

Vendingsdelen:

Vendingsdelen består av tre forskjellige motiv. Til tross for at det er rom for variasjon innenfor de tre hoveddelene, så starter alltid dansen med det første motivet her:

1. **h/v begge mots.**
2. **h/h begge meds.** Etter et par runder så gir g. signal om at j. skal bytte hand slik at de havner h/h.
3. **v/v + h/h j. meds.** g. gir signal ved å gi sin v. under h/h taket slik at følger kan ta tak med sin v. g. snurrer j. inn i ei pannekakevending før han slipper opp og danser foran ut i laus. Fører kan velge om han snurrer følger med begge hender i pannekakevendinga eller om han slipper opp h. handa og så snurrer.

Dansen danses hovedsakelig mots. i en ring, men noen av turene danser man på stedet. I lausdelen så er det fører som danser foran og for at dette skal skje «litt glatt», så blir pannekakedelen gjort i det følgeren er foran fører slik at fører kan springe forbi på innersiden av sirkelen (venstre side av følger) mens følger snurrer i pannekake, og fortsette framover i laus med følger bak seg. Hvis pannekaka blir gjort med følger bak fører, så må fører først løpe rundt følger for så å kunne springe foran etterpå.

Lausdelen:

Lausdelen består kun av ett motiv, og starter med at fører begynner å snurre meds. rett før han slipper hendene til følger og fortsetter med denne snuinga inn i lausdelen. Fører danser foran følger og begge danser mots. i en ring. Både fører og følger kan danse forover og snurre meds.

Fører kan gjerne vise seg fram med f.eks. å slå seg på hælene.

Samdandsdelen:

Etter lausdelen: For å komme sammen igjen etter lausdelen, så venter fører på at følger skal ta ham igjen og signalet blir da at han stopper opp og snur seg mot følgeren.

Samdandsdelen består av tre turer, to samdanstak og et overgangstak, men med variasjoner på disse. Etter lausdelen kan fører velge mellom et samdanstak eller et albuetak. Det blir altså to alternativer:

Alternativ 1.)

1. **St. begge meds. rundsving.** Fører løfter begge armer som tegn på at nå skal de inn i et st., j. til høyre for g. de danser rundt meds. på stedet.
2. **St. begge mots. rundsving.** Fører gir tegn til at de skal bytte side og holder samme tak, men nå med j. på venstre side av g. de danser nå mots. på stedet.
3. **Vendingstak.** Fører løser opp samdanstaket ved å la h. handa gli ned langs v. armen til følger og tar tak i v. handa hennes, så slipper de opp h/v og kommer da tilbake på 1. turen i vendingsdelen.

Alternativ 2.)

1. **h. arm/ h. arm meds.** Følger løfter h. armen for å signalisere at nå skal de inn i et albuetak. De tar tak h/h og holder fast i hverandres albue og danser rundt meds. på stedet.
2. **v. arm/ v. arm mots.** Fører løfter sin v. hand over h/h taket og de tar tak v/v albue og danser nå mots.
3. **Vendingstak.** Fører løfter sin h. hand over v/v albuetaket og tar tak i følgers h. hand og snurrer henne en gang mots. så de havner på 2. turen i vendingsdelen igjen.

Så hvis vi setter dette sammen så vil det se slik ut:

1. **h/v begge mots.**
2. **h/h begge meds.**
3. **v/v + h/h j. meds.**
4. **Lausdel**

Alternativ 1:

5. **St. begge meds. rundsving.**
6. **St. begge mots. rundsving.**
7. **Vendingstak**

Alternativ 2:

8. **h. arm/ h. arm meds.**
9. **St. begge mots. rundsving.**
10. **Vendingstak**

Noter er på en måte bare et skjelett man kan støtte seg på, det forteller med andre ord ikke nøyaktig hvordan musikken skal høres ut. Og man kan ikke få et fullstendig stilutbytte av å se på noter hvis man ikke allerede kjenner stilen fra før og kan «tolke seg fram» ut fra det. Jeg velger å se på kodesystemet til Bakka som «dansenoter» i likhet med musikknoter. Det er et greit system å bruke om man kjenner til alle betegnelser og «stilen» de blir brukt i, men man kan ikke lese en fullstendig dans ut i fra det.

DEL 2:

TAKTA I SPRINGEDANS - SLÅTTENE

Som forklart tidligere i innledninga til denne oppgaven, så er det forskjellige meninger om hvorvidt takta i springedans-slåttene i Vest-Agder er 3-delt eller udelt. Hva som er riktig her, har betydning for i hvilken springedans-tradisjon springedansen i Vest-Agder hører hjemme i og da er det snakk om, som forklart tidligere; øst-norsk eller vest-norsk springartradisjon. Vest-Agder ligger som sagt midt mellom disse to tradisjonsområdene, og både takta i dans og musikk avhenger av hvor dansen skal plasseres. I del 1. av oppgaven så har jeg allerede vært inne på takta i dansen. Den er tre-delt og det er det også enighet om. Dansen heller da mot øst-norsk tradisjon, men hva med dansemusikken?

Begrepene «udelt takt» og «taktbrudd» og forskjellen på disse

Udelt takt:

Som Egil Bakka skriver i boka «Norske Dansetradisjonar»:

« (...) påstanden om at vi også har hatt ein springartradisjon med slåttar i udelt dansetakt og meloditakt som kan vera todelt, har så vidt eg veit, ikkje vore klårt og utførleg formulert tidlegare». (Bakka 1988, s. 41).

«Udelt takt» er et nyere begrep som Egil Bakka selv har tatt i bruk, og hensikten med det var å kunne vise fram særdraget i den vestnorske springaren; nemlig at flere av springarslåttene på Vestlandet fraviker fra en normal $\frac{3}{4}$ -dels takt. I «DTfråV-A» så skriver han at:

«I Vest-Noreg finn vi ofte springarslåttar som ikkje går opp i ein vanleg $\frac{3}{4}$ takt, somme stader blir det eit eller to taktslag for mykje eller for lite til å få heile takter. Dansestege går like ofte over 1, 2 eller 4 taktslag som over 3. Dei fleste spelemennene som har spela springar til dans i rein folkeleg tradisjon, spelar og trampar takten svært jamnt og legg om lag like mykje tyngd på alle taktslaga. Det blir det eine taktslaget som blir referansen dansarane følgjer i dansen sin og ikkje dei 3 taktslaga vi har i den austnorske springaren». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 26)

Med dette så mener han at enkelte takter i en slik slått kan forekomme i 2/4 eller 4/4 likeså som i $\frac{3}{4}$, og dette gjør at man ikke kan trampe i $\frac{3}{4}$ takt gjennom hele slått og det mest ideelle blir da å trampe hvert slag i takta for å kunne holde en jevn puls igjennom. Danserne svikter på hvert taktslag i dansen og dermed så blir det slik som beskrevet ovenfor, at dansestegene liksom godt kan gå over 1, 2 eller 4 taktslag som over 3, siden dansestegene ikke går opp i et bestemt sviktmønster.

Et eksempel på en slått med udelte takt er «Springar etter Ola Mosafinn» etter

Bilde: (Blom, Nyhus, Sevåg 1979: 97)

Anders Kjerland fra Granvin i Hardanger. (Se bilde). Her har jeg satt ring rundt et par takter som er tydelig to-inndelte. Det kan være greit å påpeke at ringen rundt takta på siste linje ser ut til å inneholde noteverdier som går opp i $2,5/4$ deler, men notene som er markert med sirkel her er en måte å notere en triol på, (Se bildet under). Dermed går noteverdiene opp i $2/4$ -deler.

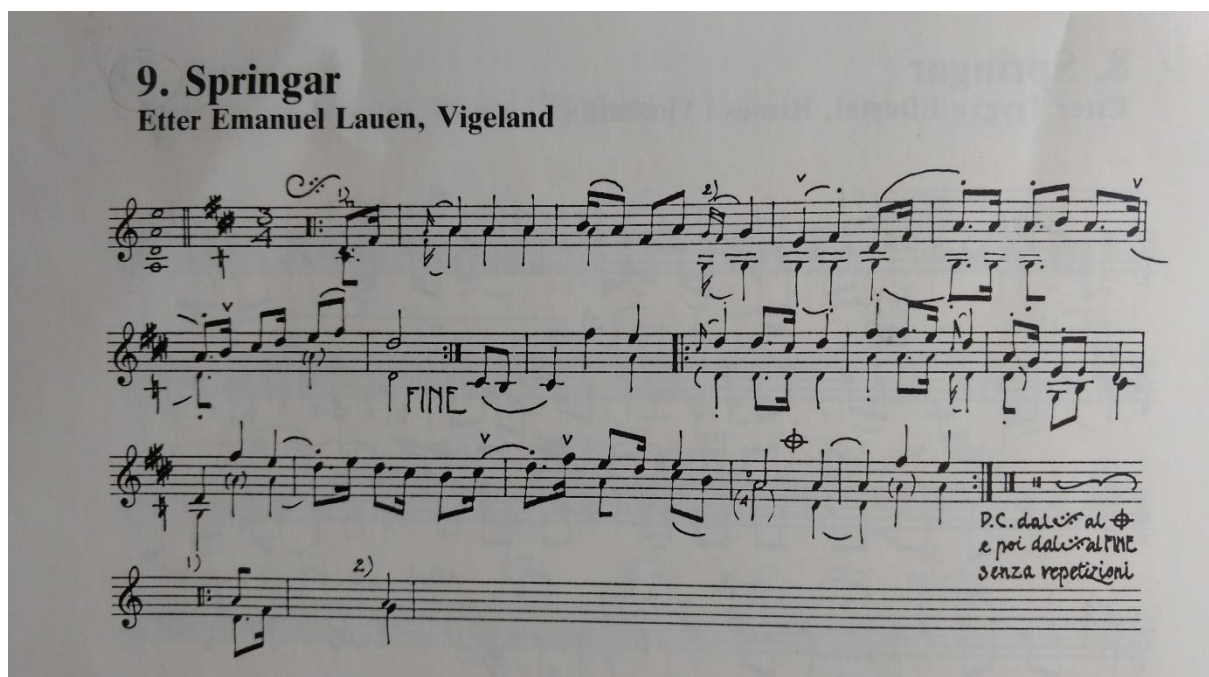

Ånon Egeland påpeker også at det finnes helt symmetriske eller jevne springedans-slåtter som kan oppfattes som udelte. I «DTfråV-A» skriver han:

«Det er lett å la seg lure til å oppfatte mange av springedans-slåttane «utan taktstrek», d.v.s. som «einmetriske» eller «udelte»..». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 30)

Han begrunner dette med et eksempel fra slåtte-delen i boka og bruker blant annet slått nr. 9 som eksempel (se notebildet på neste side) og skriver:

«La oss sjå nærmare på nr.9: Her kan ein vanskeleg skilje ut noko vanleg funksjonsharmonisk akkordgrunnlag for melodien, som støtter opp under tretaktinndelinga. I tillegg er første vendinga ikkje bygd over den vanlege fireaktarleista, men over to tretaktarsmotiv, Dette, saman med den symmetriske takten, gir lett inntrykk av at slåtten er udelt. Ein oppfattar m.a.o. ikkje kor det første slaget i takten, «einaren», skal plasserast». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 30).

Bilde: (Bakka, Seland, Vårdal 1990: 238)

Det er også viktig å påpeke at udelt takt ikke bare har med musikken å gjøre, men også dansen. I Fanitullen står det:

«I eit stort område på Sør-Vestlandet; i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane, finn vi eit anna prinsipp: Stegmotiva varierer svært fritt i lengd og kan gå over eitt, to, tre, fire eller jamvel endå fleire taktslag, og dansarane blandar dei ofte fritt eller dansar uten klare mønster (Bakka 1978, 1985b). Mange av slåttane i dette området grupperer heller ikkje taktslaga så eintydig saman tre og tre: I den nordlege delen av området finn vi slåtter som nærast er reint todelte. På denne måten blir tilhøvet mellom dansen og musikken svært fritt. Norma krev berre at den einskilde svikten i dansen og det einskilde taktslaget eller pulsen i musikken passar saman. Dette er grunnprinsippet vi kaller udelt takt». (Aksdal, Nyhus 1993, s. 113)

Taktbrudd:

Det er også viktig å skille mellom udelt takt og taktbrudd, og det skille finner vi først når vi ser på forholdet mellom dansen og musikken.

I Fanitullen står det om tredelt takt med taktbrudd:

«I denne metrikktypen dominerer perioder på tre taktslag både i dans og musikk, men no og då blir dette mønsteret brote av ein periode med to eller fire taktslag i dansen og musikken. Det er ikkje nokon utbreidd metrikktype, men i tillegg til nokre sikre døme finst liknande avvik i musikk og dans mange stader». (Aksdal, Nyhus 1993, s. 113)

Så forskjellen på udelt takt og taktbrudd kan vi da skille fra hverandre ved å se på sammenheng mellom dans og musikk. I musikk og dans med taktbrudd så er det tre-inndeling som dominerer, men kan av og til skeie ut med takter i f.eks. 2/4 eller 4/4. Mens i udelt takt så dominerer ikke 3-inndeling i hverken dans eller musikk. Musikken kan variere med forskjellige takt-inndelinger som spilles til dans som ikke er delt inn i et fast mønster.

Polisdans fra Drevja er et godt eksempel på slåtter med taktbrudd. Jeg kommer nærmere inn på dette senere.

Takta i musikken

«Det at vi har eit tretrinnssteg med 2 svihtar dansa til spel med udelt takt, er såleis noko heilt spesielt for dette stroket». (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 29)

Men da er vi tilbake på forskjellen mellom udelt takt og taktbrudd. Som forklart tidligere, så kan vi skille disse to begrepene ved å se på forholdet mellom dans og musikk. I sitatet ovenfor så argumenteres det for at springarslåttene er udelte i takta, mens dansen bygger på et tretrinnssteg. Men som Egil Bakka forklarer, så er det nettopp det at både dansen og musikken ikke har noen fast tre-inndeling som gjør at vi kaller det for udelt takt, mens i påstanden over så menes det at musikken kan være udelt uavhengig av dansen. Dette krasjer, etter min mening, med Bakkas tidligere påstand. En kan spørre seg om dette i det hele tatt er mulig siden det tredelte danse-steget bryter med kriterier for at det skal kunne kalles for udelt takt. Kanskje en mer riktig beskrivelse da, vil være å si at vi har en tre-delt dans danset til musikk med taktbrudd?

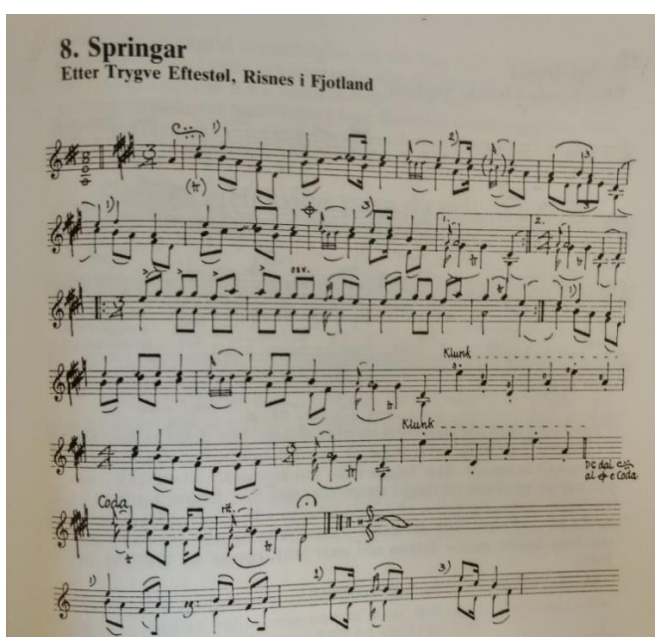
I sammenheng med dette så kan det også være interessant å se på Drevjapolsen, som Ove Larsen beskriver slik:

«Mitt utgangspunkt har vært at polsdansene i Drevja er slåtter som går i tre-takt (jf. Bakka 1978), og at det i tillegg forekommer avvik fra dette mønsteret. Det er selvfølgelig mulig å innta et annet utgangspunkt, f.eks. å notere slåttene uten taktstreker, men både musikken, dansen og informantenes utsagn indikerer at tre-delt takt utgjør et grunnelement i musikken». (Larsen 2001, s. 115)

Videre skriver han: *«Hos bl.a. Aksdal beskrives polsdansene i Drevja som «slåtter med taktbrudd».* (Aksdal 1993c: 140).

Ut i fra hvordan Larsen beskriver musikken og dansen ovenfor, så synes jeg at Fjotlands-springedansen stiller ganske likt her. Og at i tillegg Aksdal sier at polsdansene i Drevja er slåtter med taktbrudd, så understreker dette min mening om at dette også er tilfellet i Fjotland.

Men dette er det kanskje ikke noen videre nødvendighet i å diskutere, for hvis vi ser på springarslått-materialet som finnes i Vest-Agder så er det få slåtter som faktisk bryter med tre-inndelinga. Så vidt vi vet, så finnes bare tre slåtter, og det er en springar etter Trygve Eftestøl fra Fjotland, en springar som heter “Gunnru mæ Tjønna springar” etter Ole Bruliheia fra Øvrebø og en springar etter Emanuel Lauen fra Vigeland som heter “Jomfru-Nils på Jørstad”.

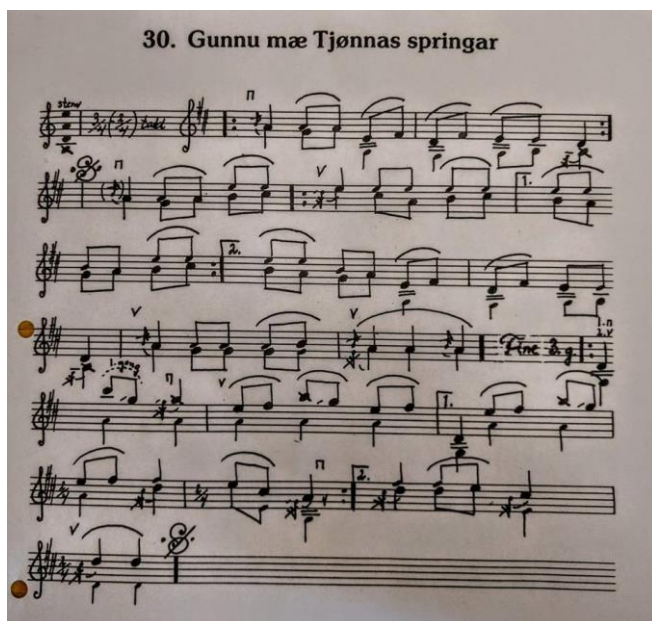

Bilde:

(Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 237)

Notebildet viser slåttene til Trygve Eftestøl.

Her er det et par takter som går i 4/4-deler i stedet for 3/4-deler.

“Gunnu mæ Tjønna springar”, slåttene etter Ole Bruliheia som vist på bildet her, har også et par takter som fraviker fra $\frac{3}{4}$ - inndeling og går heller i 2/4. Dessuten så forekommer taktbruddene på hel- og halvslutt i både Eftestøls og Bruliheias slåtter. Dette er også tilfelle i Drevjapolsen.

Bilde: (tatt fra ei note jeg fikk av Ånon Egeland).

Men hvis disse tre slåttene er det belegget vi har for å kunne kalle springedans-slåttene i Vest-Agder for udelte mens resten er tredelte, da sitter vi jo igjen med både dans og musikk i tre-inndeling. Skal disse tre slåttene forandre på det? En kan jo selvfølgelig gå videre inn på hvor mange springedans-slåtter som finnes i Vest-Agder, og hvor stor prosentandel disse tre slåttene utgjør i forhold til de andre som går opp i 3-takt, men etter min mening så spiller dette kun en rolle om vi hadde hatt et likere antall slåtter som ikke går opp i takt, som de som går opp i $\frac{3}{4}$.

Et poeng er også at slåttemusikken som er dokumentert med dans, er tredelt. Vi vet ikke hvordan det ble danset til disse slåttene med taktbrudd. Kanskje de ikke ble danset til i det hele tatt? Eller så ble det kanskje danset noe annet til disse slåttene?

Et annet interessant spørsmål man kan stille seg, er hvor disse slåttene egentlig kom fra? Nå er det slik at Trygve Eftestøl lærte denne ene springedansen av sin far, som før det skal ha lært den av sin far igjen, men det som er interessant er at dette kun er en av to springedans-slåtter med takt-brudd som vi har belegg for i Vest-Agder. Dette åpner opp for videre spørsmål om at kanskje springedans-tradisjonen ikke har vært helt den samme før, som det vi sitter igjen med i dag? Norge, spesielt sør i landet, var preget av

religiøse vekkinger (som nevnt tidligere i denne oppgaven), som gjorde at mye musikk og dans ble glemt. Kanskje vi har hatt flere slåtter med takt-brudd tidligere?

Dette er mange spørsmål og man kan sikkert stille mange flere, men dette skal jeg ikke skal gå videre inn på i denne oppgaven her. Men jeg mener allikevel at det er viktig å åpne opp for at ting, slik vi ser det i dag, ikke alltid har vært slik og at vi kan finne rester av hvordan ting har vært før, med disse slåttene som eksempel.

Vi finner også tilfeller på slåtter som bryter med tre-inndelinga andre steder i landet.

Et eksempel er denne springaren her fra Telemark.

«Den Targjeir spela når han ikkje ville spela» etter Johannes Dale fra Tinn.

Telespringar er som kjent asymmetrisk både i spill og dans. Denne ene slåttene forandrer ikke på det.

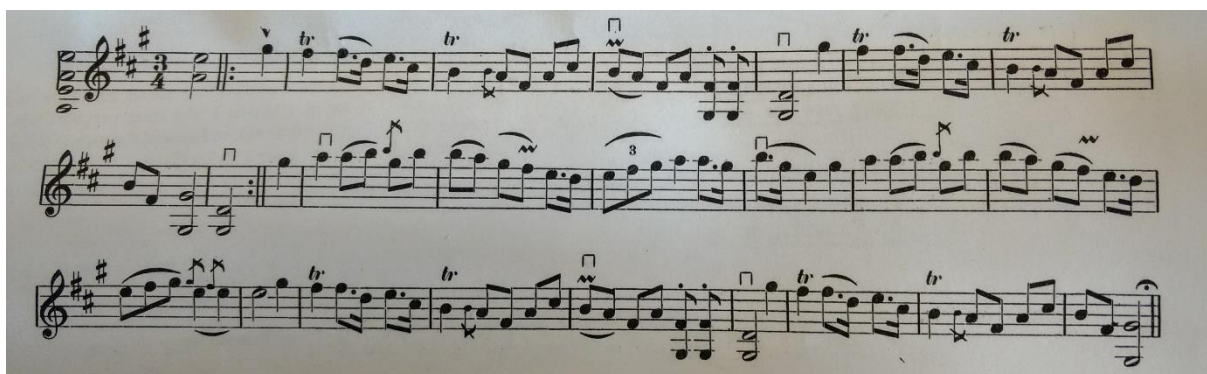
Bilde: (Bjørndal, Groven, Ørpen 1967, s. 50).

Et annet viktig moment som støtter om påstanden med tredelt takt, finner vi hos de spelemennene fra Vest-Agder som vi har opptak av. En av de største kildene som kan nevnes er Trygve Eftestøl fra Risnes i Fjotland. Han finnes det videoopptak av hvor det tydelig vises at han trår på 1 og 3 i de springedansene han spiller. Emanuel Lauen fra Vigeland hadde også springedans på repertoaret sitt. Han hadde visst nok aldri spilt til dans, men brukte å trå på eneren når han spilte. Ånon Egeland forteller at han trådte på alle tre slagene på noen slåtter også.

Ånon Egeland skriver:

“At einaren har sin faste plass i dette tilfellet blir understreka ved at Emanuel Lauen markerer nettopp dette slaget – og bare dette – med foten. (Trygve Eftestøl har ei like klar markering av tretakten i sine springedans-slåttar: Han trør på 1. og 3. slaget- faktisk same trøinga han bruker til vals!) Eg vel å sjå Vest-Agder-springdansen, slik vi kjenner han I dag gjennom Trygve Eftestøl, Emanuel Lauen, Anders Knaben og Halvor M. Josdal som symmetrisk, men ikkje udelte.” (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 30)

Vi har en note-nedtegning etter O.M Sandvik fra «Norske bygder», hvor han tolker springedansen fra Vest-Agder.

Bilde: (Aall, Brøgger, Bull, Liestøl, Midttun 1925, s. 152).

Sandvik forteller:

«Springdansen («Springedansen») er det lite igjen av i Vest-Agder. Jeg har aldri sett noget par danse den. Nedenstående viser musikken. Rytmen er svært markert; er der trioler i de to første taktdeler, høres et rykk ved triolens begynnelsestone. 3. i takten er oftest lett. Takten tredes med den ene fot, slik at 1. og 2. markeres med fotbladet, stundom brukes den annen fots hæl til kort å pointere 3. De punkterte ottendedeler i den her anførte dans tyder også på at 3. i takten ofte blev kortere enn de andre taktdeler. De representerte nemlig en gnidret, kort figur, som virket som 16de-deler. Man skulde ta dem slik «for å få att bogedrage» Disse staccato-strøk blev besørget på et bitte lite stykke av buen». (Aall, Brøgger, Bull, Liestøl, Midttun 1925, s. 152).

Om Sandvik skriver dette ut i fra kun denne ene slåttten, som vist ovenfor, vet vi ikke, og vi kan ikke relatere beskrivelsen hans med den springedansen vi kjenner i dag. Sandvik sier at 3 i takten oftest er lett, og det er greit, men det at han i tillegg sier at 3. i takten ofte er kortere enn de andre taktslagene, tyder på asymmetri, hvilket ikke er tilfelle i dag. Vi vet heller ikke hvor Sandvik hentet denne slåttten i fra og det kan jo være hvor som helst i Vest-Agder. Ånon Egeland sier i «DTfråV-A» at «*Sandvik kan ha gjort observasjonane sine på ein kant av fylket der springedansmusikken ikkje er dokumentert i form av lydopptak*» (Bakka, Seland, Vårdal 1990, s. 31). Kanskje vi rett og slett har hatt asymmetrisk springar i Vest-Agder som har blitt glemt fordi den ikke ble dokumentert og tatt opp på lydopptak i tide? Eller om slåttten er hentet fra et område som grenser til et annet område med asymmetri, så er det ikke utenkelig at dette kan ha vært med å påvirke springedans-musikken i Vest-Agder. Det er også tenkelig at tradisjonen kan ha forandret seg fra Sandvik var rundt og samlet til når det først ble gjort opptak av musikken.

Men det finnes faktisk et opptak med Gunnar Austegård fra Åseral i Vest-Agder som spiller “Jondalen”, en springedansslått med klar asymmetri (LMK). Denne slåttten er veldig lik den versjonen av “Jondalen” som de spiller i Tovdal i Aust-Agder, så det er høyst sannsynlig at Austegård har den fra spelemenn derfra.

Men det vi vet, ut i fra Sandviks beskrivelse er at det ikke er en udelt springar han snakker om, selv om asymmetrien fraviker fra dagens springedans.

KONKLUSJON

DEL 1:

Utgangspunktet mitt helt i starten av dette prosjektet, var å lære meg springedans fra Fjotland. Det har jeg også gjort, som en del av denne oppgaven. Jeg har kost meg masse med å sette meg inn i denne dansen og historie rundt den, og det å tolke og å skrive ned dans i det hele tatt, som hovedsakelig var helt nytt for meg. Jeg har erfart at det å skrive ned/analysere dans på lik linje med musikk, har enorme fordeler da man får med seg flere detaljer enn om man bare skulle lære seg noe uten å analysere det først.

Noe av det mest spesielle med Fjotlands-springedansen, ut i fra det kildematerialet jeg har sett, vil jeg si er gripetaket. Det skiller seg ut i fra alle andre springedanser/danser generellt som jeg har danset før, og det er med på å gi dansen særpreg. Dansen, vil jeg si er ganske livlig og er virkelig ei treningsøkt for seg selv, men veldig moro å danse, - den gøyeste treningsøkta jeg har vært med på, uansett!

Om vi skal sammenlikne Fjotlandsspringedansen med noen ann dans, så må det med tanke på steget, være vals. Springedansen har et dansesteg som i og for seg likner på det steget vi bruker i vals. Men til forskjell fra valsen så er steget i Fjotlandsspringedansen mer flytende/glidende i svikten, og valsen mer markant/har tydeligere svikter. Ellers så er springedansen bygget opp på en tradisjonell bygdedansform med vendingsdel, lausdel og en samdansdel.

Tolkninga jeg har gjort meg av denne dansen er ikke noe jeg vil sette to streker under. Det finnes i alt tre filmopptak med dansen, og jeg har kun sett to av disse. Det er mulig at tolkninga ville sett anderledes ut om jeg hadde fått sett dette siste opptaket også.

DEL 2:

Vest-Agder midt mellom typisk øst-norsk og typisk vest-norsk springartradisjon, og det er uenighet om hvorvidt takta i springedans-slåttene er tredelt eller udelt, og hva som er riktig av disse to påstandene, avgjør hvor springedansen skal plasseres kultur-geografisk. Men hvor skal så springedansen fra Fjotland si seg «hjemme»?

Ut i fra påstanden om at det i Vest-Agder er tilfellet at vi har en dans med tretrinnssteg som dances til musikk med udelt takt, så peker det jo mot at Vest-Agder har fått innflytelse fra begge sider, både øst og vest. Denne påstanden, etter min mening gir grunnlag for å si at Vest-Agder danner et eget tradisjonsområde som skiller seg fra både øst og vest, nettopp fordi det finnes elementer fra begge stedene.

Men slik som Egil Bakka beskriver udelt takt så er det jo det frie forholdet mellom dansen og musikken basert på de en- metriske taktslagene og danse-stegene som gjør at man kan kalle det for udelt takt. Da er det det vel ikke mulig å ha en tredelt dans som dances til musikk med udelt takt? Om musikken allikevel fraviker fra tre-inndelinga, så kan man snarere heller si at det her blir danset en tre-delt dans til musikk med taktbrudd, slik som f.eks. Drevjapolsen.

Så da sitter vi med konklusjonen; Fjotlands – springedansen er en tredelt dans som dances til musikk med taktbrudd. Men for at denne påstanden skal holde så er vi avhengige av slåtter som faktisk bryter med tre-inndelinga. Så vidt vi vet, så finnes kun tre springedans-slått med taktbrudd i Vest-Agder, mens resten går opp i tre-takt. Jeg personlig mener at det da blir utelukket å stå fram med ett slåtterepertoar med tittel på seg for å være «udelt dansemusikk» eller «slåtter med taktbrudd» med kun tre slåtter i spissen, mens resten sannsynligvis er 3-delte. Noen av de viktigste kildene for slåttemusikken i Vest-Agder, som Trygve Eftestøl og Emanuel Lauen, brukte å trå på 1 – og 1 og 3 i springedansslåttene sine. Dette peker klart mot 3-inndeling.

Jeg vil derfor påstå at i Vest-Agder så har vi en symmetrisk tredelt dans som dances til tredelt dansemusikk og siden både dans og musikk er tredelt, så heller dette mot det øst-norske.

I tillegg så peker Ole Mørk Sandviks beskrivelse av springedansen i Vest-Agder mot det øst-norske da han snakker om taktslag med ulik lengde/asymmetri. Den springedansen vi kjenner i dag er ikke asymmetrisk verken i musikk eller dans, men Sandviks beskrivelse åpner dørene for at det kanskje har vært asymmetri i Vest-Agder før.

Mulig arbeid videre

Det finnes mange flere ting som jeg kunne gått mer i dybden på med dette prosjektet her, og noe jeg kunne ha gjort var å fokusere mer på det som finnes av springedansslåtter i Vest-Agder. Jeg har ikke full oversikt over absolutt alt av springedansslåtter som finst i fylket, og jeg har kun gått ut i fra det materialet jeg selv kjenner, og har hørt fra andre. Så selv om jeg har fått god informasjon om springedansmaterialet av kilder som kan mye om og har god oversikt over denne musikken, så vil jeg ikke konkludere med at det bare finnes så og så mange slåtter som bryter med treinndelinga før jeg har undersøkt materialet nærmere på egenhånd. Dette er et mulig prosjekt jeg kan ta på meg senere.

Når det gjelder tolkninga av springedansen så har jeg som sagt enda til gode å se det siste av tre arkivopptak. Dette opptaket kan være med på å forandre den tolkninga jeg allerede har gjort meg av dansen, og det er også noe jeg kan studere nærmere om jeg får sett opptaket senere.

KILDEHENVISNINGER

Litteratur:

- Bakka, Egil., Seland, Brit. og Vårdal, Dag (1990) *Dansetradisjonar frå Vest-Agder* Vest- Agder ungdomslag - Rådet for Folkemusikk og Folkedans
- Kvifte, Tellef (2000) *Musikkteori for folkemusikk-en innføring* -Norsk musikkforlag A/S
- Bakka, Egil (1988) *Norske Dansetradisjonar - Norsk kulturarv-* Det Norske Samlaget Oslo
- Aksdal, Bjørn. og Nyhus, Sven (1993) *Fanitullen-innføring i norsk og samisk folkemusikk* - Universitetsforlaget AS, 2. Opplag.
- Larsen, Ove (2001) *Drevjåslåttens estetikk- verdinormer nedfelt i en folkelig uttrykksform* - Det historisk-filosofiske fakultet Universitetet i Oslo
- Blom, Jan Petter., Nyhus Sven. og Sevåg, Reidar (1979) *NORSK FOLKEMUSIKK Serie 1 BAND IV Springar i ¾ takt* - Universitetsforlaget Oslo – Bergen – Tromsø
- Bjørndal, Arne., Groven, Eivind. og Ørpen, Truls (1967) *NORSK FOLKEMUSIKK Serie 1 HARDINGFELESLÅTTAR BAND V Springar i ¾ takt* - Universitetsforlaget *Oslo

- Aall, Hans., Brøgger, Dr. A. W., Bull, Dr. EDV., Liestøl, Dr. Knut. og Midttun, Gisle (1925) *NORSKE BYGDER Bind II. Vest-Agder, første halvbind.* - John Griegs Forlag - Bergen

CD:

- Aksdal, Bjørn. og Nyhus, Sven. (1955) Drevjapols med taktbrudd [innspilt av Nils Rognrygg] på *FANITULLEN 1-2*. [CD] Grappa Musikkforlag AS (1996)

Internett:

- Koudal, Jens Henrik (2000) *Fra borgere og bønder – Stadsmusikantvæsenet i Danmark ca 1660- 1800*. Hentet fra

https://books.google.no/books?id=4NedNHd0GNIC&pg=PA548&lpg=PA548&dq=udelt+takt&source=bl&ots=CZWMSJZ84y&sig=jVCVfr8RzAgyGsogCEggOoLcvOE&hl=nn&sa=X&ved=0ahUKEwjfx_G9i_nZAhVSJVAKHdn9BhUQ6AEIdjAJ#v=onepage&q=udelt%20takt&f=false